

Liikkuen leikkien koulun alkuun,

psikomotoriikasta apua koulutulokkaiden motoristen ja sosiaalisten taitojen kartoitukseen sekä ryhmäytymiseen

Hyvinvointi ja toimintakyky,
psikomotoriikka
erikoistumisopinnot
Kehittämistyö
28.11.2008

Pirjo Laatikainen
Eeva Mäkinen
Sirku Rusanen

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Erikoistumisopinnot	Psykomotoriikka toimintakyvyn tukena	
Tekijä/Tekijät		
Pirjo Laatikainen, Eeva Mäkinen, Sirkku Rusanen		
Työn nimi		
Liikkuen ja leikkien koulun alkuun, psykomotoriikasta apua koulutulokkaiden motoristen ja sosiaalisten taitojen kartoitukseen sekä ryhmäytymiseen		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Kehittämistyö	28.11.2008	21 + liitteet
TIIVISTELMÄ		
<p>Kehittämistyö on tehty fysioterapeuttien ja erityisopettajan yhteistyönä. Tavoitteena on löytää oikea ajankohta ja menetelmä tukea tarvitsevien lasten löytämiseksi sekä havaitun tiedon tehokkaaksi ja luottamukselliseksi siirtämiseksi.</p> <p>Tarve helpolle, lapsen motoristen ja sosiaalisten taitojen arviointia välittävälle lomakkeelle on suuri. Lomakkeen tietoja voidaan käyttää apuna, kun valitaan oppilaita psykomotoriikkaryhmään ja arvioidaan muuta tuen tarvetta. Havaintojen kirjaaminen useasta lapsesta yhtäaikaan vaatii selkeän ja helposti hahmotettavan lomakkeen. Kehittämistyö pyrkii helpottamaan havaintojen kirjaamista Liikkuen ja leikkien koulun alkuun -jaksoa varten tehdyn lomakkeen avulla.</p> <p>Työ antaa psykomotoriikkaryhmän ohjaajille ideoita monipuolisten ja tarvittavia taitoja esille tuovien tuntien sisällöiksi. Kehittämistyössä esitellään ensimmäisen luokan alkaessa toteutettava Liikkuen ja leikkien koulun alkuun -jakso, jonka aikana luokanopettaja voi havainnoida oppilaitaan ja etsiä myös heidän vahvuuksiaan ja kiinnostuksen kohteita. Tavoitteena on saada koulun aloitus ensimmäisellä luokalla mukavaksi, liikunnalliseksi ja luokan ryhmäytymistä edistäväksi käyttämällä psykomotorisia harjoitteita toiminnan tukena.</p> <p>Liikkuen ja leikkien koulun alkuun -jakso toteutettiin erityisopettajan ohjaamana ensimmäisen luokan oppilaille heti koulun alettua. Tuokioita oli yhteensä kuusi ja niiden kesto oli 45 minuuttia. Saatujen kokemusten perusteella psykomotorisia harjoitteita toteuttavat liikuntatuokiot ovat oppilaille mieluisia. Erityisopettajilta ja luokanopettajalta saatu palaute osoittaa, että kehittämistyössä esitelty havaintolomake on käyttökelpoinen, mutta havainnointia kannattaa tehdä muissakin koulun tilanteissa ja sitä voi täydentää syksyn aikana.</p>		
Avainsanat		
psykomotoriikka, motorinen kehitys, sosiaalinen kehitys, kartoitus, ryhmäytyminen		

Sisällys	Sivu
1 JOHDANTO	1
2 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET	2
3 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHTIA	2
4 KÄYTÄNNÖN KOKEMUKSIA JA SUUNNITELMIA	4
4.1 Psykomotorista kuntoutusta Kangasalan kouluissa	4
4.2 MOTO-ryhmiä Karjaan kouluissa	5
4.3 Helsingissä työskentelevän erityisopettajan suunnitelmia	6
5 KEHITTÄMISTYÖN VIITEKEHYS	7
6 HAVAINNOITAVAT OSA-ALUEET	9
7 LIIKKUEN JA LEIKKIEN KOULUN ALKUUN –JAKSO	15
7.1 Käytännön toteutus	15
7.2 Palaute jaksosta	15
8 POHDINTA	17
Lähteet	20

LIITE 1: LIIKKUEN JA LEIKKIEN -jakso, tuntisuunnitelmat

LIITE 2: Liikkuen ja leikkien kouluun -jakso: sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus ja motoriikka, lomake

LIITE 3: Liikkuen ja leikkien kouluun -jakso:

sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus ja motoriikka, ohjeet lomakkeeseen

1 JOHDANTO

Erityisopettajien ja fysioterapeuttien välistä yhteistyötä on tehty Suomessa muutamissa kunnissa. Kangasalla on vuosia toiminut psykomotoriikkaryhmiä ja Karjaalla on MO-TO-ryhmiä. Haluamme psykomotoriikan erikoistumisopintoihin liittyvän kehittämistyömme avulla tehdä tunnetuksi tällaisia yhteistyön muotoja. Moniammatillinen yhteistyö on todettu vaikuttavaksi toimintamalliksi (Sipari 2008). Moniammatillisuus on eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden työskentelyä yhdessä ryhmässä, jossa valta, tieto ja osaaminen jaetaan (Lanne-Eriksson 2008). Havaitun tiedon kulku kaikille helpottaisi koululaisen kanssa työskentelyä.

Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa huomasimme, että meitä, erityisopettajaa ja kahta fysioterapeuttia, yhdisti halu löytää oikea ajankohta ja menetelmä huolta herättävien lasten löytämiseksi sekä havaitun tiedon tehokkaaksi ja luottamukselliseksi siirtämiseksi. Ensimmäisen luokan alku on sopiva aika kartoittaa akateemisten taitojen lisäksi myös oppilaiden sosiaalisia ja motorisia taitoja. Psykomotoriikka on opetuksen ja kuntoutuksen välimaastossa ja sopii siten hyvin kehityshankkeemme viitekehykseksi (Zimmer 2007:11).

Uusimman kouluikäisille suunnatun liikuntasuosituksen mukaan peruskoulussa tulisi lisätä liikuntaa kerhotoiminnan, välituntiliikunnan kehittämisen sekä liikuntamyönteisen toimintakulttuurin avulla. Peruskoulujen tuntikehyksiin suositellaan lisättävän liikuntaa yksi tunti viikossa jokaiselle luokkatasolle sekä lisäksi kouluissa tulisi olla mahdollisuus antaa liikunnan tukiopetusta. Erityishuomio tulisi kiinnittää vähän liikkuviin koululaisiin ja liikuntamyönteinen kulttuuri tulisi näkyä koulun arjessa. Liikuntasuosituksissa mainitaan lisäksi, että myös muiden oppiaineiden tunneilla olisi hyvä käyttää liikuntaa oppimisen välineenä. (Fyysisen aktiivisuuden suositus 2008: 33-40.)

Lapsen taitojen arvioinnissa on kouluissa erilaisia käytäntöjä. Tarve helpolle ja kattavalle tietoa ja taitoa välittävälle havainnointilomakkeelle on suuri. Sen tulisi olla helpottava työkalu valittaessa psykomotoriikkaryhmään osallistuvia oppilaita sekä arvioitaessa muuta tuen tarvetta. Havaintojen kirjaaminen useasta lapsesta yhtä aikaa vaatii selkeän ja helposti hahmotettavan lomakkeen. Työmme pyrkii helpottamaan havaintojen kirjaamista tekemämme lomakkeen avulla. Halusimme yhdistää havainnoimisen muka-

vaan, liikunnalliseen koulun aloitukseen, joka samalla tukisi oppilaiden ryhmäytymistä. Kehittämistyössämme suunnittelimme Liikkuen ja leikkien koulun alkuun –jakson, jonka voi toteuttaa ensimmäisillä luokilla heti kouluvuoden alussa syksyllä. Toteuttajana voi olla esimerkiksi koulun laaja-alaiset erityisopettajat. Erityisopettaja ohjaa jakson tunteja ja luokanopettaja saa havainnoida oppilaitaan ja kirjata havaintojaan lomakkeeseen. Lomakkeeseen liittyy ohjeistus havainnoitavista osa-alueista. Liikkuen ja leikkien –jakso tutustuttaa oppilaita toisiinsa, opettajiin ja koulun tiloihin. Jakson aikana harjoitellaan yhdessä toimimista iloisesti leikkien.

Kehittämistyömme avaa uusia yhteistyömuotoja. Osallistuva työtapa antaa arvokasta tietoa ja osaamista kaikille koulutulokkaiden kanssa työskenteleville. Oman työmme arvioinnin kannalta koemme tärkeäksi kehittää keinoja arvioida oppilaiden taitoja.

2 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET

Kehittämistyömme tavoitteena on kartoittaa lapset, jotka erityisesti hyötyisivät psykomotorisista lähtökohdista toteutetusta kuntoutuksesta. Toisena tavoitteena on saada koulun aloitus ensimmäisellä luokalla mukavaksi, liikunnalliseksi ja luokan ryhmäytymistä edistäväksi käyttämällä psykomotorisia harjoitteita toiminnan tukena. Työmme oheistavoitteena on myös kehittää moniammatillista yhteistyötä opettajien ja fysioterapeuttien kesken.

3 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHTIA

Liisa Keltikangas-Järvinen kirjoittaa, että ensimmäisen kouluvuoden aikana lapsen ei tarvitse oppia mitään konkreettista, kunhan hänelle tulee usko ja luottamus siihen, että hän kykenee oppimaan. Oppimansa asiat hän luku- ja kirjoitustaitoa lukuun ottamatta unohtaa ja joutuu kertaamaan, mutta käsitys itsestä oppijana määrää hänen myöhemmän koulumenestyksensä (Keltikangas-Järvinen 2006:182).

Oppimisvaikeudet tulisi tunnistaa mahdollisimman varhain. Se antaisi opettajille mahdollisuuden suunnitella päivittäiset oppimistilanteet niin, että ne tarjoavat riittävästi onnistumisen mahdollisuuksia. Motoriset vaikeudet ovat usein osa lapsen laajempia oppimisvaikeuksia ja motorinen kehitys ja toiminta ovat yhteydessä lapsen kokonaiskehitykseen. (Aholainen, Viholainen, Cantell, Rintala, 2005:7.) Yksittäinen ongelma, kuten esimerkiksi motorinen heikkous tai arkuus ja pelokkuus, on harvoin yksilön ainoa ongelma. Koulun alussa havaittuun motoriseen kömpelyyteen liittyy usein vaikeuksia eri kouluaineissa. Jos lapsella on vaikeuksia koordinaatiossa ja motoriikassa, on hänellä usein vaikeuksia myös kielellisessä kehityksessä. (Koljonen 2000:27.) Koulussa mahdollisimman varhain tarkoittaa ensimmäisen kouluvuoden alkua. Esikoulun opettajien kanssa käytävissä palavereissa on jo saatu tärkeää tietoa uusista koulutulokkaista. Kirjallisesti tietoa saadaan lapsen esiopetuksen suunnitelmasta (LEOPS) ja joissain kunnissa käytetyistä kouluvalmiuslomakkeista (KOUVA-materiaaleista).

Lapsi joutuu käsittelemään muiden arvioita omista kyvyistään perheen ulkopuolella toimiessaan ikätovereittensa parissa ryhmässä. Lapsi näkee onko hän nopeampi vai hitaampi kuin muut, onko hän taitavuudessaan muiden veroinen. Itsearviointille on sen vuoksi ratkaisevaa se käsitys, jonka lapsi kuvittelee muiden hänestä saavan. Lapsi siis näkee itsensä leikkikavereidensa peilissä. Vaikka hän ei objektiivisesti katsoen olisikaan taitamaton, avuton tai hidas, hän näkee itsensä sellaisena, jos vanhemmat, muut aikuiset tai lapset niin arvioivat. (Zimmer 2001:23).

Lapset, joiden motorisia heikkouksia ei havaita lastenneuvolassa, mutta hyötyisivät motoristen taitojen harjoittelusta, jäävät usein ilman kuntoutusta. Noin kolmella neljästä lapsesta, joilla on motorisia ongelmia, on vaikeuksia myös muilla kehityksen alueilla esimerkiksi kielen kehityksessä, matemaattisissa taidoissa ja tarkkaavaisuudessa. Joskus myös lapsen tarkkaavaisuuden häiriö tai kielellisen kehityksen häiriö on niin hallitseva, ettei seulontatutkimuksessa tulla kiinnittäneeksi riittävää huomiota motorisiin vaikeuksiin. Kun lapsella on vaikeuksia päivittäisissä toiminnoissa tai harrastuksissaan, on tarpeen selvittää mitä ongelmat todellisuudessa ovat ja mahdollisesti myös mistä ne johtuvat ja mitä niiden poistamiseksi tai lieventämiseksi voisi tehdä. Tähän tietoon ja pohdintaan perustuvat hoito, kuntoutus, kasvatus ja opetus. Mitä varhaisemmassa vaiheessa tukitoimiin ryhdytään, sitä enemmän lapsella on aikaa harjaannuttaa taitojaan osana ”normaalia” toimintaansa. (Ahonen 2002: 278, Laasonen 2005:198.)

4 KÄYTÄNNÖN KOKEMUKSIA JA SUUNNITELMIA

Keski-Euroopassa, erityisesti Saksassa, psykomotoriikalla on merkittävä asema ja psykomotorisista harjoitteista on siellä paljon kokemusta. Psykomotorisia harjoitteita on Suomessa käytetty lähinnä päiväkodeissa ja yksittäisissä kouluissa. Omat kokemuksemme ovat hyvin erilaisia, seuraavassa lyhyet esittelyt.

4.1 Psykomotorista kuntoutusta Kangasalan kouluissa

Kangasalan terveystieteiden keskuksessa on psykomotoriikkaryhmistä useiden vuosien kokemus. Kangasalan mallin mukaan oppilaat on valittu koulupalaverissa eri ammattiryhmien keräämien taustatietojen perusteella. Taustatiedot saadaan KOUVA-materiaalista, kouluntulotarkastuksesta (terveydenhoitaja) ja mahdollisesti eri terapeutoista/asiantuntijoilta saaduista kirjallisista lausunnoista. Myös vanhempien havainnot ja toiveet on otettu valintatilanteessa huomioon.

Fysioterapeutti on seurannut psykomotoriikkaryhmien vaikuttavuutta standardoidun motoriikkatestin (Bruininks 1978) avulla. Tulokset ovat osoittaneet, että ryhmäharjoittelulla kyetään vaikuttamaan yksilöiden motoriikkiin taitoihin, vaikka ryhmässä ei tietoisesti harjoiteta heikkoja osa-alueita.

Opettajat ovat kokeneet ongelmaksi oppilaiden valitsemisen kuntoutusryhmään. Ongelmana on ollut, millä perusteilla oppilaat tulisi valita ryhmään ja ketkä tukea tarvitsevista lapsista hyötyisivät ryhmäkuntoutuksesta ja ketkä yksilökuntoutuksesta. Fysioterapeutti on kokenut, että motoriikkatesti ei voi olla valintatesti, koska joillakin lapsilla kokonaistulos on yltänyt jopa reilusti ikätason yläpuolelle, mutta kuitenkin näillä lapsilla jokin motorinen osa-alue on jäänyt heikoksi tai lapsilla on ollut estyneisyyttä osallistua ryhmätoimintaan. Nämä lapset ovat hyötäneet psykomotorisesta ryhmäkuntoutuksesta yhtä paljon, kuin motorisesti heikotaitoiset lapset. Lisäksi yksilöllisen motoriikkatestin tekeminen vie paljon aikaa.

Toisena ongelmana koulun alussa on opettajien vaikeus tunnistaa oppilaiden sosiaalisia taitoja, koska oppilaat ovat opettajille uusia ja toisaalta koulun alku saattaa vaikuttaa

koulutulokkaksiin siten, että he käyttäytyvät itselleen epätyypillisellä tavalla. Käytössä ollut Renate Zimmerin havaintokaavake (Zimmer 2006) on koettu liian vaikeaksi. Kangasalla on aikaisemmin myös kokeiltu kaavaketta, johon opettaja on voinut kirjata vapaasti havaintojaan oppilaasta. Vastauksien kirjaaminen on ollut puutteellista ja niukkaa esim. ”OK” tai ” en osaa sanoa”.

Kolmas syy lomakkeen kehittämiseksi on, että ryhmään tulijoita ja taustatietoa on tarjolla niin paljon, että oppilaiden valitseminen on ollut hankalaa. Fysioterapeutin kokemuksen mukaan havainnointiajankohdalla on merkitystä, sillä lapsen motoriset ja sosiaaliset taidot saattavat kehittyä kesän aikana, motivaation (olet nyt koululainen) ja vanhempien harjaannuttamisen myötä (esimerkiksi kengännauhojen solmimisen harjoittelu). Myös kestävyys (kävelykestävyys) ja avaruudellinen hahmottaminen (liikenteessä selviytyminen) usein kehittyvät koulun alkua edeltävä kesänä.

Keskilapsuuden alkua, eli noin 7-vuoden ikää, voidaan pitää kehityksellisenä siirtymävaiheena, jossa biologinen ja kognitiivinen kehitys mahdollistaa aiempaa itsenäisemmän toiminnan ja vastuun ottamisen omasta toiminnasta. Lapsen itsenäinen liikkuminen lähiympäristössä lisääntyy, samalla myös liikkumiseen liittyvät havaintotaidot ja kyky arvioida omia suorituksiaan paranee. (Ahonen 2008:60).

4.2 MOTO-ryhmiä Karjaan kouluissa

Karjaalla on Folkhälsanin, terveyskeskuksen ja koulujen yhteistyönä järjestetty MOTO-ryhmiä ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille. Ryhmiin tulijat on seulottu kouluuntulotarkastuksen yhteydessä kouluterveydenhoitajan tekemillä yksinkertaisilla fysioterapeutin laatimilla testeillä. Tasapaino, ketteryys, käsitteiden ymmärtäminen, keskiviihan ylittäminen, lateraalisuus ja taputusrytmiosoiden sekä vanhemmilta saadun tiedon perusteella valittiin mahdolliset ryhmään tulijat. Erityisopettaja ja luokanopettajat havainnoivat ko. oppilaita elokuun ajan. Syyskuussa fysioterapeutti yhdessä erityisopettajan kanssa valitsi ryhmiin tulijat. Osa tulijoista on ollut vauvaikäisenä fysioterapeutin seurannassa tai terapiassa motorisen kehityksen viivästymän takia.

Hankaluutena MOTO-ryhmien toiminnassa on ollut yhteistyön vaikeus. Koululääkärillä ei ole ollut kiinnostusta, opettajilla ei ole ollut aikaa perehtyä toimintaan eikä oppi-

lashuoltoryhmällä ole ollut resursseja osallistua. Fysioterapeutin työaika ei ole riittävä ja toimintaa ohjaava taho on puuttunut. Koulutoimi ja terveydenhuolto eivät ole tehneet yhteistyötä, osittain jatkuvista henkilökuntamuutoksista johtuen.

Toimivan mallin ja arviointilomakkeen kehittäminen auttaisi ammattiryhmien työnjaossa ja antaisi toiminnalle teoreettisen taustan mukanaan tuoman aseman ja arvostuksen. Moniammatillisuuden kehittäminen Karjaalla olisi tärkeää, sillä eri lähtökohdista löytyy toisiaan täydentäviä menetelmiä. Yhteistyöllä voidaan välttää tilanne jossa eri työntekijät tekevät päällekkäistä työtä samojen asioiden kanssa, samalla kun jokin toinen osa-alue jää kuntouttamatta. (Närhi, Ahonen, Aro 1998:124.)

4.3 Helsingissä työskentelevän erityisopettajan suunnitelmia

Koulun aloittaminen on jännittävää. Moni asia voi pelottaa, huolestuttaa, mutta myös innostaa ja kiinnostaa. On tärkeätä saada koulun alku mahdollisimman turvalliseksi ja lasta tukevaksi. Koulun olisi hyvä tarkistaa käytänteitään aina uusien oppilaiden tultua, että jokaiselle koulutulokkaalle saataisiin hyvä alku ja itsetuntoa tukeva koulupolku.

Syksyn alussa erityisopettajat kartoittavat perinteisesti koulutulokkaiden kielellisiä taitoja ja matematiikan osaamista. Kartoitettaviin asioihin voisi lisätä motoristen ja sosiaalisten taitojen sekä tarkkaavaisuuden selvittämisen. Sosiaalisia taitoja ja tarkkaavaisuuttakin voi parhaiten kartoittaa havainnoimalla lasta ryhmässä. Taitojen havainnointiin voisi yhdistää luokan ryhmytymisen tukemisen.

Ensimmäisen luokan opettaja on kovin yksin uuden ryhmänsä kanssa. Kouluissa voisi pohtia ja kehitellä käytäntöjä, joissa luokanopettajan lisäksi ensimmäisten kouluviikkojen aikana luokassa toimisi muitakin koulun aikuisia esim. erityisopettaja, koulukuraattori ja koulupsykologi. Luokanopettaja voisi havainnoida uusia oppilaitaan ja saisi tukea positiivisen, kiusaamista estävän ilmapiirin luomiseen. Huolta herättävien oppilaiden kohdalla on erityisen tärkeätä havainnoida heidän vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteita.

5 KEHITTÄMISTYÖN VIITEKEHYS

Psykomotoriikka on poikkitieteellinen ala, jonka taustalla on useita eri tieteitä kuten psykologia, sosiologia, lääketiede, kasvatustiede, erityispedagogiikka, liikuntatiede ja terveystieteet. (Koljonen 2000:23)

Psykomotoriikan teoreettinen perusta muodostuu ennen kaikkea kehitysteorioista. Niissä kehitys nähdään elämänpituisena prosessina ja vuorovaikutuksena yksilön materiaallisen ympäristön ja sosiaalisen todellisuuden välillä. Kehittämistyömme takana olevat teoriat ovat Piagetin kehityspsykologinen teoria, Harrisin sosioekologinen teoria ja Antonovskin salutogeeninen (terveyslähtöinen) näkökulma.

Psykomotoriikan ihmiskuva on humanistinen ja holistinen. Humanistinen näkökulma tarkastelee ihmistä subjektina, joka on itsenäinen, autonominen, mutta samalla kuitenkin sidoksissa ympäristöönsä, perheeseensä ja läheisiinsä. Holistinen näkökulma korostaa ihmisen kokonaisuutta. Psykkiset, kognitiiviset, sosiaaliset ja fyysismotoriset prosessit ovat kiinteässä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toisiinsa. (Koljonen, 2008, 2005:74-75.)

Piagetin ja psykomotoriikan oppimiskäsitys on sosiokonstruktivistinen. Piaget korostaa lapsen oman toiminnan merkitystä kehitykselle ja kehottaa kasvattajia järjestämään sopivia toimintamahdollisuuksia sekä kannustamaan lapsia keskustelemaan toiminnastaan keskenään ja aikuisten kanssa. Piagetin mukaan kehitys on jatkuvaa vuorovaikutusta lapsen oman toiminnan ja häntä ympäröivän todellisuuden välillä. Tämä vuorovaikutus on ihmisen todellisuuden perustana. Piaget painottaa elimistön aktiivista osaa omassa kehityksessään. (Piaget 1988:8-10).

Psykomotoriikassa ja terveystieteissä nähdään ihminen holistisena eli kokonaisuutena. Psykkiset, kognitiiviset, sosiaaliset ja fyysismotoriset prosessit ovat riippuvaisia toisistaan/kiinteässä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toisiinsa. Keho ja mieli, tunne ja järki ovat osallisena kaikessa toiminnassa. (Zimmer 2006:22, Koljonen 2005:75) Myös Gallahue (1998) painottaa, että perspektiivinä on ihminen kokonaisuutena, kehitystä ei pidä erehtyä käsittelemään lokeroittain. (Gallahue & Ozmun 1998:4).

Psykomotoriikan teorian mukaan havainto ja liike sekä liikunta muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden, joka on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisen ja ympäristön välillä. Kaikki nämä osa-alueet vaikuttavat toinen toisiinsa, joten motoriikan ja havainnon alueen ongelmia ei voi käsitellä irrallisina toisistaan. (Koljonen 2005: 75) Psykomotoriikassa on oleellista, kuinka yksilön suojatekijöitä voidaan rakentaa ja kuinka yksilöä voidaan tukea hänen kehityksessään ja toiminnassaan. On tärkeätä pohtia, mikä on ympäristön merkitys suojatekijöiden muodostumisessa. (Koljonen 2008).

Piaget painottaa lapsen aktiivisuutta. Hän erottaa kaksi prosessia, jotka säätelevät kognitiivisia toimintoja eli subjektin ja objektin vuorovaikutusta ihmisessä. Nämä prosessit ovat sulauttaminen (assimilaatio) ja mukauttaminen (akkomodaatio). Sulauttamisessa havainnot sulautetaan jo olemassa oleviin tietorakenteisiin. Mukauttamisessa toimintaa mukautetaan ympäristön vaatimuksia vastaavaksi. Näiden prosessien (sulauttamisen ja mukauttamisen) avulla lapsi sopeutuu ympäristöönsä. Sulauttamisessa ja mukauttamisessa on toiminnalla keskeinen osa, toiminta on sopeutumisen alkuunpanija. (Piaget 1988:15.) Piagetin mukaan ajattelu kehittyy lapsella aina toiminnan jäljessä (Beard 1971:108).

WHO:n Ottawan asiakirjassa määritellään terveys jokapäiväiseksi elämän voimavaraksi. Terveys on siten myönteinen käsite korostaessaan sosiaalisia ja henkilökohtaisia voimavaroja sekä fyysistä toimintakykyä. (WHO 1998.) Salutogeeninen, terveyslähtöinen ajattelu painottaa promotioon, ennalta ehkäisyyn, merkitystä. Promotiivisella terveyden edistämällä tarkoitetaan pyrkimystä vahvistaa mahdollisuuksia sekä yksilön että yhteisön voimavaroja ja selviytymistä. Terveysteen pyritään vaikuttamaan jo ennen kuin ihminen sairastuu tai ongelmat ilmenevät. Terveysteen edistäminen on arvoihin perustuvaa tavoitteellista ja välineellistä toimintaa ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin aikaansaamiseksi ja sairauksien ehkäisemiseksi. Se perustuu ihmisarvon ja itsenäisyyden kunnioittamiseen, tarvelähtöisyyteen, omavoimaistamiseen (empowerment), oikeudenmukaisuuteen, osallistamiseen, kulttuurisidonnaisuuteen ja kestäväan kehitykseen. (Savola, Koskinen-Ollonqvist 2005:8.) Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan kehitystä joka tyydyttää nykysukupolven hyvinvointitarpeita. Sitä palvelee parhaiten liikuntakulttuuri joka luo mahdollisimman monelle mahdollisuuden harrastaa liikuntaa kuormittamatta ympäristöä. (Mertaniemi, Miettinen 1998:15).

Psykomotoriikka ennaltaehkäisee ja tasoittaa lapsen toimintakykyyn liittyviä heikkouk-

sia ja ongelmia ja on siten erinomainen kuntoutuksen väline (Koljonen 2005, 74). Kunlasta ei tarvitse houkutella harjaannuttamaan puutteellisia taitojaan tai valmiuksiaan, syntyy myös motivaatio oppimiselle. Leikin suomen vapautuksen ja ryhmän sosiaalisen tuen avulla lapsi oppii ikään kuin itsestään. (Pietilä 2005:105.)

Kehittämistyössämme osana olevaa ryhmäytymisen edistämistä voi kutsua sosioekologiseksi interventioksi. Psykomotorisissa tuokioissa on tärkeätä lasten aktiivinen osallistuminen tunnin kulkuun ja aikuisen rooli toiminnan ohjailijana. Ryhmäytymisen takana voi katsoa olevan Judith Harrisin ryhmäsosialisaatioteorian. Harrisin teoria on herättänyt paljon ristiriitaisia mielipiteitä. Ryhmäsosialisaatioteorian mukaan vertaisten vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen ja sosialisatioon on vanhempien vaikutusta suurempi (Salmivalli 2005, 165). Useimmat nykytutkijat ovat sitä mieltä, että varhaisen kiintymyssuhteen merkitys lapsen kehitykselle on merkittävä, mutta vertaisetkin ovat keskeisiä vaikuttajia. Harrisin teoria tukee kuitenkin sosioekologisia interventioita. Harris ei kokonaan jätä huomioimatta vanhempia ja muita kasvattajia. Hänen mukaansa vanhemmilla ja opettajilla on merkittävä rooli, koska he ovat tekemisissä lapsiryhmien kanssa. Harrisin mukaan lasten ja nuorten ryhmiin ja niissä tapahtuviin asioihin vaikuttaminen on kenties tehokkain tapa, jolla aikuiset voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen. (Salmivalli 2005: 178).

6 HAVAINNOITAVAT OSA-ALUEET

Havaintokaavaketta laatiessamme jouduimme tekemään karsintaa, koska varsinkin motoristen taitojen arvioinnista on olemassa runsaasti erilaisia testistöjä. Halusimme koota lomakkeen, joka on arvioijan kannalta helppo täyttää, ei tarvitse erityisasiantuntijuutta motoristen ja sosiaalisten taitojen arvioimisesta ja sisältää koulutulokkaiden kannalta tärkeitä osa-alueita.

Havainnoitavat osa-alueet kokosimme yhteen hyödyntäen Kangasalla jo aikaisemmin käytössä olleita arviointimenetelmiä sekä Psykomotoriikan erikoistumisopintojen myötä saatua aineistoa. Valitsimme havainnoitavat osa-alueet monesta eri lähteestä yhteisiin kokemuksiimme perustuen (Bruininks 1978, Koljonen 2002, Aalto 2004, Zimmer 2006). Lomakkeen malliksi valitsimme Zimmerin kaavakkeen (Zimmer 2006) mukai-

sesti asteikkotyylin, jonka avulla havainnoija saa tietoa arvioitavan osa-alueen ääriominaisuuksista. Ohjeistuksen avulla havainnoija voi helpommin arvioida ja suhteuttaa havainnoitavan taitotasoa.

Valitsimme useiden, kouluikäisille tärkeiksi taidoiksi havaittujen joukosta ne, jotka ovat omasta mielestämme koulun alun suhteen merkittäviä kartoittavia. Lisäksi pidimme tärkeänä, että arviointia voidaan tehdä koulun arjessa eikä sitä varten tarvitse tilata erillistä välineistöä. Opettaja voi täyttää havaintokaavaketta havainnoimalla lasten liikkumista ja käyttäytymistä psykomotoriikkaharjoitusten aikana sekä muussa koulun arjessa, esimerkiksi oppitunneilla, välitunneilla ja ruokalassa. Havainnointia kannattaa jatkaa koko syyslukukauden.

Kontaktinotto muihin lapsiin

Arvioidaan lapsen kykyä luoda kontakteja ja olla yhteistyössä muiden lasten kanssa. Sujuva kontaktinotto sisältää seuraavia osa-alueita. Lapsi osaa solmia yhteyksiä toisiin lapsiin leikin aikana eikä valikoi leikkitovereitaan. Hän osaa leikkiä yhteisleikkejä ja ratkaista tehtäviä yhdessä muiden lasten kanssa. Lapsi osaa auttaa muita ja osaa itse pyytää apua toisilta sekä ottaa vastaan toisten lasten avun. Lapsi osaa ilmaista omia tunteitaan ja osaa kertoa niistä toisille. (Zimmer 2006: 112-113,210, 2001: 2.)

Sääntöjen noudattaminen

Arvioidaan lapsen kykyä ymmärtää ja noudattaa sovittuja sääntöjä. Esikouluiässä lapsilla on heidän kehitykseensä liittyvä taipumus nähdä pelisäännöt aikuisten määrääminä, kiistämättöminä 'pakkosääntöinä'. 'Oikea leikkiminen' tarkoittaa lasten kesken usein pelisääntöjen noudattamista. Lapset saattavat hyvinkin suuttua, jos heidän kanssaan leikkii tiettyjä sääntöleikkejä toisin kuin he ovat tottuneet. He tarvitsevat järjestystä ja jatkuvuutta ja siihen kuuluu myös se, että tietynnimisiä leikkejä leikitään aina sillä samalla totutulla tavalla. Sääntöjen muutokset johtavat uuteen leikkiin. Joskus lapsille on helpompaa, kun 'uusi' leikki saa myös uuden nimen. Vasta kouluiän alussa lapsille alkaa valjeta, että pelisäännöt ovat sosiaalisia sopimuksia, joita voi milloin vain muuttaa, kunhan kaikki osallistujat sen hyväksyvät. (Zimmer 2001: 28,73.)

Toisen huomioonottaminen, lomakkeessa empatia

Arvioidaan sekä toisen huomioonottamista että suvaitsevaisuutta. Suvaitsevainen ja toisen huomioonottava lapsi hyväksyy toisten lasten suoritukset ja osaa antaa tunnustusta toisten onnistumisesta. Lapsi osaa myös kunnioittaa toisten erilaisuutta esim. vammaisuutta. Leikkitilanteissa lapsi hyväksyy myös toisten lasten tarpeet ja osaa mukautua niihin. Toisen huomioonottava lapsi osaa ottaa heikoimmatkin lapset mukaan leikkeihin. (Zimmer 2001:29.)

Suhtautuminen epäonnistumisiin

Arvioidaan lapsen kykyä oppia käsittelemään epäonnistumista sekä sietää turhautumisen tunnetta. Kun lapsi kykenee sietämään turhautumista, hän osoittaa oppineensa kyvyn siirtää omat tarpeensa taka-alalle muiden arvojen tieltä. Tällöin lapsi kykenee lykäämään omia tarpeitaan, ei vaadi kaiken keskipisteenä olemista, jolloin ryhmään sopeutuminen on helpompaa. (Zimmer 2001: 28-29.)

Tarkkaavaisuus

Arvioidaan tarkkaavaisuutta, keskittymiskykyä ja käyttäytymistä eri tilanteissa. Zimmer määrittää keskittymiskyvyn taitona erottaa merkitykselliset ärsykkeet merkityksettömistä ja suuntaamaan koko huomionsa yhteen tietolähteeseen. Esimerkiksi lapsi kykenee seuraamaan satua lukevan aikuisen ääntä meluisassa ryhmähuoneessa antamatta ympäröivän hälyn häiritä. (Zimmer 2001: 53).

Lapsi, jolla on tarkkaavaisuudessa ongelma, ei kykene keskittymään ja liikehtii levottomasti. Lisäksi hän käyttäytyy impulsiivisesti ja lähtee usein liikkeelle ennen kuin ohje on ennätetty antaa loppuun asti. Tarkkaavaisuusongelman omaavan lapsen on vaikea jäsentää toimintaansa ja sen kulkua, mitä ja missä järjestyksessä asiat tehdään. (Kranowitz 2003: 49.)

Tasapaino

Arvioidaan lapsen liikkumisen sujuvuutta erilaisilla alustoilla ja vaihtelevissa maastoissa. Arja Sääkslahden mukaan motoriset taidot voidaan jakaa perustaitoihin ja erityistaitoihin. Havainnointilomakkeeseemme valitsimme perustaitoihin kuuluvan tasapainotaidon, sillä riittävien tasapainotaitojen oppiminen on edellytys kaikelle muulle motoriselle oppimiselle. (Sääkslahti 2008:62). Pystyasennon säilyttämiseksi kehomme tiedostamattamme mukautuu painovoiman vaikutukseen ja tekee automaattisesti mukautumisliikkeitä eli asentoreaktioita. Asentoreaktiot mahdollistavat kehon asennon vakauttamisen, tasapainon säilyttämisen ja korjaamisen sekä sujuvan liikkumisen. Liikkeen hallinta ja tasapainotaito ovat riippuvaisia vestibulaarisen aistijärjestelmän toiminnasta. (Kranowitz, 2003: 113-114,123-126,266.)

Tilan hahmottaminen

Arvioidaan tilassa liikkumisen sujuvuutta ja suuntien hallintaa. Lapsi, jonka kehonhahmotus, motorinen ohjailu ja motoriikan hallinta toimivat tehottomasti, saattaa usein kaatuilla, kompastella ja törmäillä. Carol Stock Kranowizin mukaan proprioseptiivinen häiriö voi ilmetä edellä mainitulla tavalla. Suuntien hahmottamisessa lapsen tarvitsee ymmärtää käsitteet eteen/taakse, alas/ylös, vasen/oikea. Suuntien hahmottaminen vaatii visuospatiaalista aistitiedon käsittelyn taitoa. (Kranowitz 2003:128-129,140,263,267.)

Mikäli lapsi ei kykene arvioimaan kuinka kaukana esineet tai ihmiset ovat ja missä suhteessa hänen oma kehonsa on niihin, hän on tavallaan eksyksissä. Koulussa tällainen ongelma vaikeuttaa mm. sanojen jäljentämistä taululta paperille. Lapsen on vaikea arvioida itsensä ja taulun välistä etäisyyttä, kirjainten suuntia, kokoa ja järjestystä (Ayres 1989: 27-28,51-52, 56).

Voiman säätelykyky

Arvioidaan pallon heitto- ja potkaisutaitoa, voimankäyttöä ja voiman säätelyn taloudellisuutta. Lapsi, joka ottaa esineistä kiinni liian lujasti ja tiukasti tai hänellä on liian hento ote, saattaa kärsiä heikosta lihasjänteystä, mikä Kranowizin mukaan liittyy vestibula-

laarisen aistitoiminnan häiriöön. Voimankäytön ja liikkeen laajuuden säätely voi olla tehotonta, jos lapsella on proprioseptiivinen häiriö. (Kranowitz 2003:126,140-141.)

Heikosti toimiva hermosto saa lapsen suorittamaan runsaasti huonosti ohjailtuja liikkeitä. Lapsi ei osaa käsitellä leluja tarkoituksenmukaisesti, siksi ne rikkoutuvat herkästi hänen käsissään. Hän saattaa esimerkiksi työntää tai vetää leluja liian kovasti, jolloin ne särkyvät hänen tahtomattaan. (Ayres 1989:55-56.)

Oman kehon tunteminen ja hallinta

Arvioidaan tunnistaako lapsi kehon oikean ja vasemman puoliskon sekä onko keskilinjaa ylittäminen sujuvaa. Lapsen täyttäessä kahdeksan vuotta hänen kosketusaistijärjestelmänsä on miltei saavuttanut kypsyytensä. Hän pystyy tarkasti paikallistamaan sen kohdan, johon häntä on kosketettu. Hänen painovoima- ja liikeaistimuksensa ovat myös lähes täydellisesti kehittyneet. Motoristen toimintojen ohjailukyky on hyvä, joskin se kehittyy vielä seuraavien vuosien aikana. Jos kehonhahmotus ei sisällä jäsentynyttä ja selkeää tietoa oikean ja vasemman puoliskon välisistä suhteista, lapsella on vaikeuksia selviytyä toiminnoista, jotka edellyttävät molempien käsien tai jalkojen yhteistyötä. Tällöin esimerkiksi leikkirummulla soittaminen tai tanssiminen on lähes ylivoimainen tehtävä. (Ayres 1989: 27-28, 55.) Lapsi, jonka bilateraallinen koordinaatio on heikkoa, ei tunnista kehonosiaan, välttelee keskilinjaa ylittämistä ja hänen on vaikea käyttää yhtä aikaa molempia käsiään tai jalkojaan. Jos lapsella on heikko taktiilinen erottelukyky, hän saattaa näyttää siltä, että ei tunnista omia raajojaan ikään kuin ne olisivat hänen varalionsa liitettyjä vieraita esineitä. (Kranowitz 2003: 98-99, 126-127).

Kynän ja saksien käyttö

Arvioidaan kynä ja saksiotetta, voimankäytön taloudellisuutta sekä kynänjälkeä. Lapsella, jolla on vaikea pitää kädessään työkaluja (esimerkiksi väriliitua tai saksia) tai käyttää niitä hallitusti, on heikko taktiilinen erottelukyky. Lisäksi, jos lapsella on heikko motorinen ohjailukyky (dyspraksia), hänen on vaikea hallita saksilla leikkaamista koska hän ei osaa jäsentää yksittäisiä liikkeitä sujuvasti eteneväksi liikesarjaksi. Kun lapsella on hienomotorista vaikeutta, esimerkiksi kynän tai väriliidun käytössä, hänellä saattaa olla myös bilateraallisen koordinaation heikkoutta. (Kranowitz 2003: 98-100, 126). Ikävuo-

sina 3-7 lapsi oppii käsittelemään yksinkertaisia työvälineitä, kuten veistä, haarukkaa, saksia, kyniä ja paperia ym. Jokainen toiminta vaatii hyvää sensorista integraatiota, joka lapsen kehityksessä on aikaisempien toimintojen aikana varastoitunut aivoihin (Ayres 1989: 27).

Visuospatiaalinen hahmottaminen

Arvioidaan osaako lapsi pysyä rivillä kirjoittaessaan kirjaimia tai numeroita. Lisäksi havainnoidaan hahmottaako lapsi kirjainten ja numeroiden oikeat suunnat sekä osaako hän jäljentää symbolit mallista.

Näköhavaintokyky on monimutkainen toiminto, jonka ansiosta tunnistamme näkemämme, osaamme ennakoida ja valmistautua reagoimaan. Visuospatiaaliset taidot koostuvat seuraavista osa-alueista: syvyyshahmotus, suuntaisuus, muodon pysyvyys, asento tilassa, tilan hahmottaminen, visuaalinen erottelukyky ja visuaalinen kuvio-tausta-erottelu. Visuospatiaalisen aistitiedon käsittelykyvyllä tarkoitetaan hahmotuskykyä, joka perustuu silmien kautta saatuun aistitietoon ihmisen ollessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa sekä liikkeessaan. Lapsi, jolla on heikkoutta visuaalisessa hahmottamisessa, saattaa sekoittaa lukiessaan sanoja toisiinsa, lukea ja kirjoittaa kirjaimia takaperin. Hän kadottaa oikean kohdan vihkossa sekä sekoittaa plus-(+) ja kerto-(x) merkit keskenään. Myös etäisyyksien hahmottaminen, portaiden nouseminen, palapelin palojen asetteleminen, mallista piirtäminen saattavat olla työläitä. Tehtävät, jotka vaativat silmä-käsikoordinaatiota, voivat olla haastavia. Lapset, jotka eivät löydä oikeaan luokkahuoneeseen tai juoksevat peleissä väärään suuntaan, saattavat kärsiä visuospatiaalisen hahmottamisen ongelmasta. (Kranowitz 2003:119-121,128-129,267.)

Vahvuudet ja muut havainnot

Tarkoituksena on havainnoida ja kirjata myös lapsen vahvuuksia. Vaikka opettaja ja terapeutti tiedostavat lapsen heikkoudet ja ongelmat, niitä ei kuitenkaan aseteta harjoittelussa keskipisteeksi tai tuoda näkyvästi esiin. Arvioinnissa tavoitteena on lapsen kokonaiskehityksen edistäminen ja tukeminen eikä vain puutteiden ja häiriöiden etsiminen. Psykomotorisen toiminnan lähtökohta on osoittaa lapsen mahdollisuuksia ja auttaa häntä löytämään omat voimansa ja vahvuutensa niiden pohjalta. (Koljonen 2008)

7 LIIKKUEN JA LEIKKIEN KOULUN ALKUUN –JAKSO

7.1 Käytännön toteutus

Liikkuen ja leikkien-jakso pidettiin kahden laaja-alaisen erityisopettajan voimin itähel-sinkiläisen ala-asteen ensimmäiselle luokalle syksyn 2008 alussa, yksi tunti viikossa. Yhteensä siis kuusi tuntia, joista kaksi oli puolen luokan tunteja. Koulussa on kolme ensimmäistä luokkaa. Kohdeluokka valittiin arpomalla, koska kaikki ensimmäisen luokan opettajat olisivat halunneet tällaisen jakson. Arvonnassa voittaneella luokalla on 22 oppilasta, joista tyttöjä on 12 ja poikia 10. Kolme oppilasta on maahanmuuttajataustaisia. Kaikki oppilaat opiskelevat yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan eikä heillä ole todettu oppimiseen liittyviä vaikeuksia.

Luokanopettajalle kerrottiin tarkemmin jakson sisällöstä ja esiteltiin lomake, jota jakson aikana käytetään. Korostettiin, että lomaketta voi täydentää muissakin koulun tilanteissa ja myös jakson jälkeen. Ennen jokaista tuntia opettajalle kerrottiin, mitä lomakkeessa olevia asioita tulevilla tunneilla voisi erityisesti tarkkailla. Sovittiin tuntien ajankohdat. Ensimmäinen tunti oli toisella kouluviikolla ja seuraavat tunnit yksi tunti viikossa.

Suunnitelmana oli, että kaksi tunneista pidetään luokassa, kaksi liikuntasalissa ja yksi ulkona. Tuntisuunnitelmat ovat liitteenä. Ulkona pidettävä tunti muuttui sateen takia luokkatunniksi. Luokassa jatkettiin aiemmin leikittyä liikenneleikkiä. Tuntien kesto oli 45 minuuttia. Jakson aikana oppilaat tutustuivat toisiinsa, opettajiin, koulun tiloihin ja hieman itseensäkin. Luokanopettaja havainnoi jakson aikana oppilaita ja keräsi tiedot laatimiimme lomakkeeseen. Hän kirjasi havaitsemansa asian esimerkiksi ”vaikeus tarkkaavaisuudessa” merkitsemällä pienen viivan lomakkeen kohtaan tarkkaavaisuus.

7.2 Palaute jaksosta

Työparina toiminut erityisopettaja piti jaksoa mielenkiintoisena ja tarpeellisena erityisesti ryhmäytymisen kannalta. Hän on käynyt aikaisemmin Sherborne-koulutuksessa ja innostui psykomotoriikasta aikoen käyttää sitä soveltuvin osin työssään. Luojanopettaja piti tunteja mielenkiintoisina ja jaksoa tarpeellisena erityisesti ryhmäytymisen apuna.

Lomaketta hän piti hyvänä, mutta sen täyttämistä työläänä ja sitovana. Hän pohti olisiko vapaasti havainnoimalla ja kirjaamalla havaintoja tunnin jälkeen pystynyt paremmin etsimään myös vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteita. Luokanopettaja toivoi jakson olevan selkeämpi. Tunnit voisivat alkaa jo ensimmäisellä kouluviikolla ja seuraavina viikoina voisi olla useampi tunti samalla viikolla. Kummankin opettajan mielestä havainnointia ja lomakkeen täyttöä tukeva ohjeistus oli hyvä. Ääripäät kuvasivat hyvin esim. käsitettä tasapaino.

Toteutuksesta vastanneen erityisopettajan mukaan luokka oli haastava. Siinä oli useita oppilaita, joilla oli vaikeuksia tarkkaavaisuudessa ja sosiaalisissa taidoissa. Erityisopettajan mukaan oppilaat suhtautuivat tunteihin erittäin myönteisesti ja olivat aktiivisia. Esimerkiksi ”pisteiden yhdistämistehtävässä” he innolla tutkivat pisteiden välisiä etäisyyksiä. Iloinen ja reipas postipoika-leikki oli mieluisa kaikille. Erityisesti liikenneleikki-tunnilla opettaja huomasi, miten tärkeitä on miettiä alkuohjeistus tarkasti, jotta leikki lähtee käyntiin. Ensimmäinen liikenneleikkitunti jäi sekä oppilaille että ohjaajalle hie-man epäselväksi, mutta tilanne korjaantui kun leikkiin pystyttiin palaamaan ulkotunnin jäätyä pois. Oppilaat ymmärsivät, että he saavat itse kehittää leikkiä. Erityisopettaja huomasi tottumattomuutensa tarttua lasten ideoihin, mutta näki sen kehitysmahdollisuutena. Psykomotoristen harjoitteiden ohjaaminen tulevaisuudessa tuo mukanaan tarvittavaa kokemusta. Myös erityisopettaja piti jaksoja tarpeellisina ja ryhmäytymistä tärkeimpänä tavoitteena. Lomake on hänen mielestään käyttökelpoinen ja sen avulla sai tietoa oppilaista, mutta havainnointia ja lomakkeen täyttämistä kannattaa jatkaa pitkin syksyä.

Luokan oppilaista kuusi poikaa sai lomakkeeseen useita merkintöjä vähintään kolmeen kohtaan. Viidellä heistä oli vaikeuksia sääntöjen noudattamisessa, kolmella tarkkaavaisuudessa, tasapainovaikeuksia oli kolmella oppilaalla. Kehonhallinnassa oli vaikeuksia kolmella. Muita vaikeuksia oli toisten huomioimisessa ja voiman käytössä. Nämä lapset varmasti hyötyisivät psykomotorisesta kuntoutuksesta.

Jakson jälkeen erityisopettaja haastatteli neljää oppilasta, kahta tyttöä ja kahta poikaa. Tuntien sisältö käytiin läpi ja muisteltiin mitä leikkejä oli leikitty. Oppilaita kysyttiin: ”Mitä pidit jaksosta? Mikä leikki oli erityisen mieluisa? Oliko joku leikki tai tehtävä vaikea? Mitä arvelet, miksi tällainen jakso pidettiin?”

Pojat kertoivat kokemuksistaan:

”Pidin eniten postipoika-leikistä, kun siinä tuli hiki. En kyllä tykkää käydä suihkussa. Äidin ja isän mielestä on hyvä, jos mulle tulee hiki. Liikenneleikki oli myös kiva. Olen leikkinyt sitä mun siskon kanssa. Mikään ei ollut vaikeeta, oli ihan helppoa.”

”Kivoin juttu oli salissa se liikkumisrata. Vaikeeta oli, kun postipoika-leikissä kirjeitä joutui tunkemaan yhteen postilaatikkoon”. (Yhden laatikon suuaukko oli jäänyt liian ahtaaksi.)

Tyttöjen ajatuksia tuokioista:

”Tykkäsin eniten liikenneleikistä luokassa. Ne hajupurkit oli kans kivoja. Olen leikkinyt pisteiden yhdistämistä 12-vuotiaan siskoni kanssa. Meille tuli rubiini.”

”Tykkäsin eniten pisteiden yhdistämistehtävästä. Olen leikkinyt sitä mun veljen kanssa. Meille tuli kissanpää. Hajupurkit avasi mun nenän.”

Oppilaat muistelivat Liikkuen ja leikkien kouluun -jaksoa mielellään. Sisältö palautui hyvin mieleen ja oli ollut haastatelluille hyvin mieluisa. Osa lapsista oli jatkanut leikkimistä, esimerkiksi pisteiden yhdistämistehtävää kotona ja kehitellyt siitä oman version. Kukaan ei oikein osannut sanoa tai muistanut, miksi tällainen jakso pidettiin. Erityisopettajan kerrottua, että tarkoitus oli luokkatovereihin tutustuminen, hyvän ilmapiirin luominen luokkaan ja mukava koulun aloitus, oppilaat sanoivat, että jakso oli auttanut heitä tutustumaan toisiinsa ja ollut todella mukava.

8 POHDINTA

Yhteistyötä erityisopettajan sekä fysioterapeutin kesken kannattaisi hyödyntää aiempaa enemmän. Psykomotoriikka on opetuksen ja kuntoutuksen puolivälissä. Kummatkin elementit ovat yhtä tärkeitä ja opetustyössä välttämättömiä. Lapsen vahvuuksien havainnoiminen motoristen ja sosiaalisen taitojen sekä tarkkaavaisuuden osalta on kokonaisuuden ja lapsen oppimisen kannalta merkityksellistä.

Lapsen käsitys itsestä oppijana muodostuu jo ensimmäisen luokan aikana ja jos psykomotoristen harjoitteiden avulla voidaan vaikuttaa tuon kuvan muodostumiseen mahdol-

lisimman positiiviseksi, olemme onnistuneet antamaan lapselle hyvät eväät tulevalle koulutaipaleelle. Kehittämistyömme tulokset tukevat psykomotoriikan merkitystä tämän käsityksen muodostumisessa.

Liikkuen ja leikkien koulun alkuun -jakso osoittaa, että liikuntatuokioiden aikana tehdyt havainnot antavat paljon tietoa oppilaiden motorisista ja sosiaalisista taidoista sekä tarkkaavaisuudesta. Saadun tiedon avulla voidaan oppimisympäristöä ja opetusmenetelmiä muokata juuri näille oppilaille sopiviksi. Jakso auttaa löytämään lapset, jotka eniten hyötyvät psykomotoriikan toimintaperiaatteilla toteutetusta kuntoutuksesta. Se vastaa myös omalta osaltaan liikuntasuosituksen antamaan haasteeseen. Psykomotorisia harjoitteita voi käyttää liikuntatuntien lisäksi välitunneilla ja kaikkien aineiden opetuksessa.

Oppilaita saadun palautteen ja opettajien havaintojen mukaan Liikkuen ja leikkien koulun -jakso edistää oppilaiden ryhmäytymistä. Psykomotoriset tuokiot olisi kuitenkin hyvä aloittaa heti ensimmäisellä kouluviikolla ja niiden tiheyttä voisi lisätä vielä tehokkaamman ryhmäytymisen aikaan saamiseksi. Salissa pidettävien tuntien kesto on hyvä olla 60 minuuttia.

Liikkuen ja leikkien koulun alkuun -jaksosta saamiemme kokemusten perusteella oppilaiden havainnoinnissa käytetty lomake antaa paljon tietoa oppilaiden motoriikasta, sosiaalisista taidoista ja tarkkaavaisuudesta. Havainnointia voi jatkaa pitkin syyslukukautta koulun arjessa. Luokanopettajalta saatu palaute lomakkeen täytön vaikeudesta on samankaltainen kuin Kangasalan opettajilta saatu palaute Zimmerin havaintokaavakkeesta. Kokemusten mukaan opettajat eivät kuitenkaan kirjaa, kuten jakson luokanopettaja ehdotti, vapaille havainnoille merkittyyntä kohtaan havaintojaan. Videointia voisi käyttää havainnoinnin tukena, mutta se on aikaa vievä prosessi ja lupa videointiin täytyy saada huoltajilta.

Kehittämistyömme kohteena olevassa koulussa kaikki ensimmäisten luokkien opettajat halusivat ottaa käyttöönsä havaintokaavakkeen, vaikka kaikissa luokissa ei toteutettuakaan psykomotorisia harjoitteita, ja kokivat saavansa siitä apua oppilaiden havainnoimiseen. Tarkoituksenamme onkin, että havaintokaavaketta voisi käyttää missä tilanteissa tahansa, ei pelkästään psykomotorisia harjoituksia havainnoitaessa eikä havainnoijalta

vaadita psykomotoriikan tietämystä.

Vanhempien intervention kehittäminen voisi olla seuraava askel kehittämistyömme eteenpäin viemisessä. Havainnointilomakkeen pohjalta näkyvät osa-alueet, joissa lapsi tarvitsee harjaannuttamista. Vanhemmat voisi ottaa aktiivisemmin mukaan lasten motoristen ja sosiaalisten taitojen sekä tarkkaavaisuuden harjaannuttamiseen. Moniasiantun-tijuudessa on vanhemmilla merkittävä rooli ja useimmiten vanhemmat haluavatkin osal-listua ja tukea lastaan koulun alkuvaiheessa.

Kehittämistyön suunnittelu ja toteutus on ollut sekä hedelmällistä että haastavaa. Työn tekemistä vaikeutti pitkät välimatkat asuinpaikkakuntiemme välillä. Arvokasta on ollut tehdä työtä eri ammattikuntaan kuuluvien kanssa. Olemme saaneet toisiltamme paljon pitkään työkokemukseen perustuvaa tietoa ja uusia näkökulmia omaan työhömmе. Saamiemme kokemusten jakaminen ja kehittäminen sekä opetuksessa että kuntoutuk-sessa toimijoille on ilo. Toivomme lukijan saavan yhtäläisen innostuksen psykomotori-seen harjaannuttamiseen kuin me tekijät olemme saaneet.

Lähteet:

Aalto, Krista 12/2007: 4-6 vuotiaiden lasten havaintomotorinen testistö- havaintomotoriikan laadulliseen arviointiin ja seurantaan. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Ahonen, Timo 2008: julkaisussa Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7-8 -vuotiaille. Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry.

Ayres, A. Jean 1989: Kun lapsi ei opi leikkimään. Valtion painatuskeskus.

Beard, Ruth M. 1971: Piagetin kehityspsykologia. Helsinki: KK:n kirjapaino.

Bruininks, Robert. H. 1978: Bruininks-Oseretsky test of motor proficiency. Examiner's Manual. Circle pines. MN: American guidance service.

Eggert, David 1994: Senso- ja psykomotoriset perustoiminnot – yhteydet oppimisvaikeuksiin ja niiden voittamiseen julkaisussa K. Matilainen & K. Ruoho (toim.) Näkökulmia oppimisvaikeuksien arviointiin, ennaltaehkäisyyn ja kuntoutukseen. Joensuun yliopisto.

Gallahue, David L. & Ozmun, John C. 1998: Understanding Motor Development 4th ed. Boston. The McCraw-Hill.

Kauppila, Reijo A. 2005: Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot ja niiden opettaminen. Opetus 2000. PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2006: Temperamentti ja koulumenestys. Juva.

Koljonen, Maija 2000: Uskallan ja osaankin - psykomotorinen harjaannuttaminen itse-tunnon ja motoriikan tukemisessa, kun lapsilla on oppimisvaikeuksia. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto.

Koljonen, Maija 2002: artikkeli Psykomotoriikka harjaannuttaa osaamaan ja uskaltamaan. Liikunta ja tiede 6/2000. Liikuntatieteellinen Seura ry.

Koljonen Maija 2008: Psykomotoriikan teoreettiset perusteet ja tavoitteet toimintakyvyn tukemisen lähtökohtana. Luento. Helsingin AMK Stadia.

Kranowitz, Carol Stock 2003: Tahatonta tohellusta. Sensorisen integraation häiriö lapsen arkielämässä. Opetus 2000 -sarja Jyväskylä PS-kustannus.

Laasonen, Kirsi 2005: Lasten motoristen taitojen arviointi. Teoksessa Rintala, Pauli - Ahonen, Timo - Cantell, Marja - Nissinen, Anu (toim): Liiku ja opi. PS-kustannus.

Lanne-Eriksson, Minna 2008: Luento. Helsingin AMK Stadia.

Lasten ja nuorten liikunnan asiantuntijaryhmä 2008: Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7-18 vuotiaille. Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry.

Mertaniemi, Maarit - Miettinen, Mari 1998: Suuntana hyvinvointi- Mitkä ovat liikunnan mahdollisuudet? Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 113. LIKES Jyväskylä.

Närhi, Vesa - Ahonen, Timo - Aro, Tuija. 1998: Neurokognitiivinen teoria ja kuntoutuksen taitotieto. Teoksessa Ahonen, Timo - Aro, Tuija - Närhi, Vesa (toim.): Neurokognitiivista kuntoutusta kehittämässä. Kehitysvammaliitto.

Parkkinen, Terttu - Keskinen, Soili (toim.) 2005: Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21.

Pietilä, Mauri 2005: Leikki psykomotorisessa ryhmäkuntoutuksessa. Teoksessa Rintala, Pauli - Ahonen, Timo - Cantell, Marja - Nissinen, Anu (toim): Liiku ja opi. PS-kustannus.

Salmivalli, Christina 2005: Kaverien kanssa, vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Opetus 2000 -sarja. Jyväskylä PS-kustannus

Savola, Elina - Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2005: Terveiden edistäminen esimerkein, käsitteitä ja selityksiä. Terveiden edistämisen keskus ry.

Sipari, Salla 2008: Luento. Helsingin AMK Stadia.

Sääkslahti, Arja 2008: julkaisussa Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7-8 -vuotiaille. Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry.

Health Promotion Glossary. World Health Organization (WHO). Sanasto. [http://www.who.int/hpr/NPH/docs/hp_glossary_en.pdf]. Luettu 4.10.2008.

Zimmer, Renate 2006: Handbuch der psychomotorik. Freiburg. Herder.

Zimmer, Renate 2001: Liikuntakasvatuksen käsikirja. LK-kirjat.

LIITE 1:

LIIKKUEN JA LEIKKIEN -jakso, tuntisuunnitelmat

1. tunti (45 min) luokassa

Tavoitteet: kehontuntemus, sosiaaliset taidot, hahmottaminen

Oma keho -leikki: Oppilaat tekevät opettajan ohjeen mukaan: "Kosketa oikealla kädellä vasenta korvaa. Kosketa vasemmalla kädellä oikeaa korvaa..." Sitten jatkuu samalla ohjeella oikea käsi - vasen olkapää, vasen käsi - oikea olkapää, oikea käsi - vasen lonkka, vasen käsi - oikea lonkka, oikea käsi - vasen polvi, vasen käsi - oikea polvi. Lopuksi tehdään käsillä "solmu leuan alle" ja asetellaan pää lepäämään solmun päälle. Jos pysyy, voi laittaa toisen jalan ristiin toisen eteen.

Kättelyleikki: Oppilaat liikkuvat luokassa rauhallisen musiikin soidessa taustalla. Aina kun musiikki pysähtyy, oppilaat kättelevät lähintä ja sanovat oman nimensä.

Parityönä pisteiden yhdistäminen: Oppilaat toimivat pareittain. Pari saa ison (A3) paperin, johon merkitsevät 9 pistettä. Oppilaat tarkastelevat pisteiden välisiä etäisyyksiä ja yhdistävät lähinnä olevat pisteet ja sitten lähinnä olevat pisteet jne kunnes kaikki välit on yhdistetty. Viivat eivät saa mennä ristiin. Sovitaan, että syntynyt kuvio on kaupungin kartta ja lapset saavat piirtää viivojen rajaamiin alueisiin kaupunkiin kuuluvia asioita esim parkkipaikka, kerrostaloja, puisto, koulu... Lopuksi oppilaat esittelevät oman kaupunkinsa muille.

Tarkkailtavia asioita: keho, kontakti, säännöt, kynä, visuospatiaalinen hahmottaminen

2. tunti (45 min) luokassa

Tavoitteet: kehontuntemus, sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus

Oma keho -leikki kuten edellä

Liikenneleikki: Pulpetit ovat autotalleja, oppilaat autoilijoita. Pulpettien väliset käytävät ovat katuja. Sovitaan liikennesäännöt esim. Pitää vinkata peukaloa risteyksessä siihen suuntaan, mihin aikoo kääntyä, ajetaan hiljaa ja varovaisesti... Oppilaat kehittävät sääntöjä ja voidaan ottaa joihinkin risteyksiin liikennevalojen näyttäjä (punainen lappu = pysähdy, vihreä lappu = aja). Aluksi kaikki ovat yksityisautoilijoita, sen jälkeen voidaan kokeilla erilaisia kulkuvälineitä (eri liikkumistyyliä, nopeuksia) siten, että lopuksi lapset voisivat muodostaa pieniä tai isoja ryhmiä (tandem-pyörä, linja-auto yms), joissa liikkuvat. Ratteina voi olla muotolaattoja, ämpärin kansia yms pyöreitä laattoja.

Tarkkailtavia asioita: keho, kontakti, säännöt, tarkkaavaisuus, tila

3. tunti (45 min) salissa puoli luokkaa kerrallaan

Tavoitteet: aistikokemukset, sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus, koordinaatiokyky, optimaalinen voiman käyttö

Keskustelua aisteista: Miten saamme tietoa maailmasta? (aistien välityksellä). Mitä aisteja ihmisellä on? (näkö, kuulo, haju, tunto, liikeaisti)

Oppilaat jaetaan pareihin ja parit kahteen ryhmään. Toinen ryhmä aloittaa näyttämölle rakennetusta aistiradasta ja toinen salissa olevasta liikkumisradasta. Sitten vaihdetaan paikkoja.

Aistirata näyttämöllä:

- näköaisti (penkki, jolla kaksi laatikkoa, joissa kummassakin erivärisiä pesusieniä) Toinen oppilaista tekee omista pesusienistään rakennelman ja toinen tekee omistaan tarkasti samanlaisen.
- kuuloaisti (filmipurkeissa on hiekkaa, kiviä, makaroneja yms aina kahdessa samanlainen sisältö) Oppilaat etsivät purkkiparit eli kaksi samanlaista ääntä kuuntelemalla vuorotellen kummallakin korvalla.
- hajuaisti (raollaan olevissa filmipurkeissa on erilaisia mausteita, hajuvetta, aurinkorasvaa yms aina kahdessa samanlainen sisältö) Oppilaat etsivät purkkiparit eli samanlaiset hajut.
- tuntoaisti (pehmeässä, isossa, kuminauhareunaisessa pussissa on erilaisia tuttuja tavaroita, kampa, avain, pieni kynä, terotin, sählypallo, tennispallo) Oppilaat tunnustelevat pussissa olevia tavaroita ja lopuksi pohtivat, mitä tavaroita pussissa oli.

Liikkumisrata salissa:

Opettaja voi keksiä pienen kehyskertomuksen radalle. Radalla olevat pisteet:

- loikkiminen kiveltä (muotolaatalta tai maalarinteippipalalta) toiselle
- tasahyppyn hyppiminen pikkukivien (maalanteippien) ylitse
- "nuorallakävely" (teippi lattiassa) eteenpäin, taaksepäin ja vielä sivuttain.
- kiipeäminen (puolapuilla) ja samalla haetaan evästä (kaksi hernepussia) matkalle
- kahden melonin (palloja) heittäminen krokotiilille (krokotiili-pehmoeläimen edessä olevaan laatikkoon)
- konttaaminen tunnelin (tuoli, jonka päällä on paksu kangas) läpi
- heilautus köyden avulla rotkon yli (köydellä paksulta patjalta toiselle)
- pari saa keksiä oman loppureitin (käytössä penkki ja vanteita)

Oppilaat kiertävät liikkumisrataa parin kanssa ja auttavat toisiaan, jos tulee vaikea paikka.

Parirentoutus: Oppilas hankaa kämmeniään vastakkain ja lämmittää niillä parin selkää, sitten naputellaan sormenpäillä selkään virkistävää vesisadetta. Vaihdetaan paikkoja.

Tarkkailtavia asioita: tarkkaavaisuus, säännöt, tasapaino, voima

4. tunti (45 min) salissa, koko luokka

Tavoitteet: kehontuntemus, sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus, hahmottaminen

Taputusloru omaan kehoon molemmin käsin (esim. rinta, reidet, peppu) ja jaloilla tömistys tavurytmisissä esim yk-si aa on ki-va luok-ka. Ensinn hitaasti, sitten nopeutetaan ja lopuksi taas hitaasti.

Iloinen ja reipas postipoika -leikki: Saliin (jokaiselle seinustalle) on laitettu erivärisiä pahvilaatikoita, jotka ovat postilaatikoita. Laatikoissa on reikä kannessa, josta kirjeen voi pudottaa. Postilaatikat kuuluvat eri perheille: perhe vihreä, perhe punainen, perhe sininen ja perhe ruskea. Keskellä salia on kasa laatikoiden värisiä **suorakulmion** muotoisia pahvikortteja. Lapset ottavat **neljä korttia** (jokaista väriä) ja vievät kortit **kävelen** oikeaan (samanvärinen kuin kortti) laatikkoon. Sen jälkeen voi tulla hakemaan kaksi eriväristä korttia jne.

Kun kaikki kortit on jaettu laatikoihin, opettaja kaataa lattialle pikakirjeitä (**kolmion tms muotoisia** punaisia, sinisiä, vihreitä ja ruskeita pahvikortteja). Pikakirjeet viedään kortin väriseen laatikkoon **yksi kerrallaan ja juosten**.

Lopuksi laatikot kootaan yhteen ja tarkistetaan, ettei laatikoissa ole väärää (vääränväristä) postia.

Seuraavaksi postipojat lepuuttavat jalkojaan eli liikkumista pepullaan selkään edellä, etsiään selkään, jota vasten voi levätä.

Mielikuvarentoutus, oppilaat makaavat lattialla silmät suljettuina ja opettaja antaa mielikuvia esim postipojan lomapäivästä, lämpimästä kesäpäivästä, pehmeästä nurmikentästä jne

Tarkkailtavia asioita: keho, kontakti, säännöt, tarkkaavaisuus, visuospatiaalinen hahmottaminen

5. tunti (45 min) ulkona

Tavoitteet: sosiaaliset taidot, optimaalinen voiman käyttö, hahmottaminen

Lapset piirissä. Yksi pallo. Pidetään kädet käsissä ja yritetään pitää pallo hallussa potkimalla aina itseltä pois. Pallo ei siis saisi karata piirin ulkopuolelle ja käsiä ei saa irrottaa. Leikkiä voi varioida esim. joka toinen vain saa potkia palloa, muut ovat 'tolppina'. Vuoroja vaihdetaan. Piiriin voi tuoda vähitellen lisää palloja ja valita erikokoisia/materiaalisia palloja. Piirin ulkopuolella voi myös olla pallon kiinniottajia, jotka ottavat karkupalloja kiinni. Näillä kiinniottajilla voi myös olla jokin erityistehtävä, ko. tehtävän voi aina sopia lasten kanssa (lapsilta tulee hyviä ideoita).

Pallon lähettäminen piirissä.

Aluksi palloa lähetetään potkaisemalla, ennen lähettämistä täytyy sanoa nimi, kenelle pallo lähetetään. (Näin kertaantuu ryhmäläisten nimet). Lähettämistä voi vaihtaa; käsillä, pompun kautta, ilmalennosta (kysytään lapsilta ideoita)

Pallon kujeutusta parin kanssa. Parilla on tennispallo, kuljetetaan tehtyä rataa pitkin palloa käsi kädessä jaloilla potkiskellen, sitten pallo on olkapäiden välissä. .. lapset saa-

vat parin kanssa keksiä erilaisia tapoja kuljettaa palloa yhdessä.

Voita oma pallosi

Merkitään hiekkaan lähtö- ja maaliviivat. Jokaisella on oma pallo. Aluksi palloa vain vieritetään lähtöviivalta, tavoitteena on saada oma pallo kiinni ennen maaliviivaa. Jokainen voi kokeilla, keksiä, oman tapansa pallon kiinniottamiseksi tai voittaa voi vaikka vain ylittämällä/ohittamalla/kiertämällä pallon ennen maaliviivaa. Tässä leikissä lapset voivat ideoida eri lähettämistyylejä sekä voittotyylejä ja eri tyylejä kokeillaan yhdessä.

Polttopalloa

Tarkkailtavia asioita: kontakti, säännöt, voima, tila

LIITE 3: Liikkuen ja leikkien kouluun -jakso: sosiaaliset taidot, tarkkaavaisuus ja motoriikka

**Merkitse erilliselle havainnointilomakkeelle arvio oppilaan kyvyistä. Asteikko on 5-1.
Arviointia voi tehdä myös pitkin syyslukukautta.**

1. KONTAKTINOTTO MUIHIN LAPSIIN (kontakti)

liittyy helposti muiden lasten mukaan 5 4 3 2 1 ei liity muiden lasten mukaan

2. SÄÄNTÖJEN NOUDATTAMINEN (säännöt)

noudattaa sovittuja sääntöjä 5 4 3 2 1 ei noudata sovittuja sääntöjä

3. TOISEN HUOMIOONOTTAMINEN (empatia)

on avulias toisia kohtaan, osaa odottaa vuoroaan, hyväksyy toisen mielipiteet 5 4 3 2 1 ei ole avulias, vaatii paljon huomiota, ei hyväksy muiden mielipiteitä

4. SUHTAUTUMINEN EPÄONNISTUMISIIN (epäonn.)

hyväksyy epäonnistumiset, kestää tappiot, ei lannistu 5 4 3 2 1 ei hyväksy epäonnistumista, antaa helposti periksi, masentuva

5. TARKKAAVAISUUS (tarkk.)

kuuntelee ohjeita, keskittyy tehtäviin, saa tehtävät tehtyä 5 4 3 2 1 ei kuuntele ohjeita, välttelee tehtäviä, häiriintyy ulkoisista ärsykkeistä, levoton, tunkeileva

6. TASAPAINO (tasap.)

liikkuminen sujuvaa, hallittua 5 4 3 2 1 kaatuilee ja kompastelee herkästi

7. TILAN HAHMOTTAMINEN (tila)

liikkuu sujuvasti tilassa, hallitsee suunnat (eteen/taakse, alas/ylös, vasen/oikea) 5 4 3 2 1 törmäilee ihmisiin/kalusteisiin

8. VOIMAN SÄÄTELYKYKY (voima)

heittää/potkaisee palloa tarkasti ja taloudellisesti 5 4 3 2 1 heitto/potku on lepsu tai liian voimakas

9. OMAN KEHON TUNTEMINEN JA HALLINTA (keho)

tunnistaa kehonosat, keskilinjan ylittäminen sujuvaa 5 4 3 2 1 ei tunnista kehonosia, vaikeuksia keskilinjan ylittämisessä

10. KYNÄN (SAKSIEN) KÄYTTÖ (kynä)

hyvä kynä/saksiote, taloudellinen voimankäyttö 5 4 3 2 1 kömpelö kynä/saksiote, kynänjälki heikko tai liian voimakas

11. VISUOSPATIAALINEN HAHMOTTAMINEN (visuosp.)

kirjaimet/numerot pysyvät riveillä ja/tai ovat oikeinpäin, osaa jäljentää mallista 5 4 3 2 1 kirjaimet/numerot eivät pysy riveillä kääntyvät

12. VAHVUUKSIA, MUITA HAVAINTOJA

Opettaja etsii erityisesti huolta herättävien oppilaiden vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita.